

TARBIYASI OG'ISHGAN BOLALAR PSIXOLOGIYASI

Domonova Dilfuza O'ktam qizi

Qashqadaryo viloyati G'uzor tumani

40-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Og'ishgan xulq tushunchasini biz eng avval shaxs axloqining turli shakillari, unga insoniy sifatlarning barcha xususiyatlarini o'zida jam qilgan va mutaxassislar tomonidan ularning tahlillari va izlanishlari natijasida tavsif va tariflarni ko'rib chiqishdan boshlaymiz.

Kalit so'zlar: og'ishgan xulq, tahlillar, ruhiyat, psixik jarayonlar, axloq, anomal, me'yoriy, muloqot, agressiv holat, korreksiya

KIRISH

Tarbiyasi og'ishgan bolalar — bu xulqi, emotsional holati va ijtimoiy moslashuvida jamiyat tomonidan qabul qilingan me'yorlardan chetga chiqish kuzatiladigan bolalardir. Bunday bolalarda intizomsizlik, tajovuzkorlik, qo'pollik, yolg'onchilik, qoidabuzarlik, darsga befarqlik, kattalarga qarshi chiqish kabi holatlar tez-tez uchraydi. Ushbu holatlarning kelib chiqishida oilaviy muhit muhim o'rin tutadi. Oiladagi nizolar, e'tiborsizlik, zo'ravonlik, ota-onaning noto'g'ri tarbiya uslubi yoki nazoratsizlik bolaning psixikasiga salbiy ta'sir qiladi. Shuningdek, ijtimoiy muhit — noto'g'ri do'stlar, salbiy axborotlar, nazoratsiz internet va ommaviy madaniyat ham tarbiyaning og'ishiga sabab bo'ladi.

- Psixologik jihatdan bunday bolalarda:
- o'ziga ishonchsizlik yoki aksincha haddan tashqari o'zini yuqori baholash,
- emotsiyalarni boshqara olmaslik,
- empatiyaning pastligi,
- ichki ziddiyat va agressiya,
- e'tibor va mehrga ehtiyojning kuchliligi kuzatiladi.

Ko‘pincha tarbiyasi og‘ishgan bolalar ichki og‘riq va norozilikni xulq orqali namoyon qiladi. Ya’ni, muammo xulqda emas, balki bolaning ichki kechinmalarida yashiringan bo‘ladi. Bunday bolalar bilan ishlashda jazolash emas, tushunish va to‘g‘ri yo‘naltirish muhim. Psixologik yondashuv quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- individual suhbatlar va psixodiagnostika,
- emotsional holatni barqarorlashtirish mashg‘ulotlari,
- agressiyani kamaytiruvchi treninglar,
- ijobiy xulqni mustahkamlash,
- ota-ona va o‘qituvchilar bilan hamkorlik.

Maktab psixologi, sinf rahbari va ota-onaning birgalikdagi ishlari bolani ijtimoiy moslashuvga qaytarishda katta ahamiyatga ega. Bola o‘zini qabul qilingan, tushunilgan va qo‘llab-quvvatlanganini his qilsa, uning xulqida ijobiy o‘zgarishlar yuz beradi. Tarbiyasi og‘ishgan bolalar — “yomon bola” emas, balki yordamga muhtoj boladir. To‘g‘ri psixologik yondashuv va sog‘lom muhit orqali ularni jamiyatga mos, barkamol shaxs etib tarbiyalash mumkin.

Inson axloqi to‘g‘risidagi ilmiy tasavvurlar dastlab XX asrning boshlarida bixevioristlar tomonidan psixologiya fanining predmeti deb talqin qilingan vaqtdan boshlab, ayniqsa, shiddatli rivojlanish tusini oldi. Dastlab axloq tushunchasi doirasida shaxsning istalgan tashqi kuzatiluvchilar, “raqobat - reaksiya” sxemasi bo‘yicha kuzatiladigan (harakatlanuvchan, vegetativ, nutqiy) tushundilar. Adabiyotlarda qayd etilishicha 1931 yilda axloqiy qarshlarni pedagogika-psixologiya fanining asoschisi asoschilaridan biri Djon Uotson tomonidan “Tuxumning mahsuldorlik xususiyatishuki xar lahzasida dunyo yuzini ko‘ruvchi va organizm rivojlanish darajasini yanada murakkablashib boruvchi faolliyatning uzluksiz oqimi” degan qarashlari bilan ham shaxs shakillanishi jamiyatning har qanday ijobiy va salbiy ta’sirlarida ko‘rishimiz mumkin.

“Axloq” tushunchasining barcha ko‘rib chiqilgan tavsifnomalari uning shaxsning faoliyat jarayonlaridagi turli ko‘rinishlarida ham to‘la ma’noda farqlana oladi. Biz pedagogika va psixologiya mutaxasislari tomonidan amalga oshiriladigan jarayonlar asosan “Og‘ishgan xulq” tushunchasi bilan bog‘liq bo‘lgan jarayondir. Biz uchun muhim bo‘lgan “shaxsning og‘ishgan xulqi” tushunchasini ta’riflashga o’tishdan oldin biz

psixologik va pedagogik jarayonlarni ham amaliy faoliyatda o'rganishimiz lozim. Ayrim mutaxassislar tomonidan va pedagogik, psixologik fanlarda quyudagi ko'rinishlari tavsiflangan:

Mutaxasislarmizdan J.Godfruaning e'tirozi xar bir aytilayotgan fikr o'zini mantiqiy va asosli fikrlariga dalillariga ega bo'lishi kerak yani biz "Qanday axloqni me'yoriy deb hisoblash mumkin" degan savol inson axloqini,shu jumladan, og'ishgan xulqni tushuntirish uchun markaziy asos sifatida etirof etdi. Ammo taniqli mutaxasislarimiz ham "Anomal" axloq tushunchasining ma'nosiga qat'iy ta'rif berish murakkab, ular orasidagi chegara esa o'ta noaniq haqiqatlarga asoslanadi degan xulosa kelishdi.

Shunga qaramay, bugungi kunda ilmida va kundalik turmush faoliyatimizda ushbu tushunchalar birgalikda foydalaniladi. Bunda normal axloq atamasi ostida, qoidadagidek, og'riqli va taqiqlangan xatti xarakterlar bilan bog'liq bo'lmagan, shu bilan birgalikda, ko'pchilik odamlar uchun xarakterli bo'lgan me'yoriy-ma'qullangan axloq tushuniladi.

Shu o'rinda biz avvallo me'yor tushunchsiga o'z tarifimizni keltirib o'tsak, mavjud jamiyatdagi vaziyat bizni meyor tushuncha va tarifini tavsifini keltirishimizda bir muncha qarshiliklarga uchraymiz. "Me'yoriy" deb qat'iy mazmunda ushbu soxa yoki bir fanda ayni vaqtda qabul qilingan me'yor va mezonlarga muvofiq keluvchi barcha narsa hisoblanadi. Me'yorlarni qattiy belgilash va olish usullarini ko'pincha mezon deb ataymiz. Tushunchalarni izohlashning turli ko'rinishlarini muhim belgilariniajratib o'tadi. Shaxsning og'ishgan xulqining shunday maxsus xususiyatlarini ajratish maqsadga muvofiqki, u bizga bu xulqni boshqa fenomenlardan farqlashda, shuningdek, aniq bir odamda uning mavjudligi hamda dinamikasini aniqlash zarurati sifatida yordam berishi kerak. Shu o'rinda shuni malum qilamizki mavjud va aniqlangan tushuncha va kelyirilgan tariflardan biz quyudagi qarashlarni sizga taqdim etishni lozim deb bildik.

Shuningdek bu shaxs va uning og'ishgan xulqini quyudagi tarifda keltirib o'tamiz - bu umumqabul qilingan yoki rasman o'rnatilgan ijtimoy me'yorlarga mos tushmaydigan axloq. Xulosa qilib aytganda, bu mavjud xatti-harakat, mavjud qonunlar, vazifalar, qoidalar, an'analar va ijtimoiy buyruqlarga mos tushmasligi yoki aslidan o'zgacha ifodalanishi mimkin? .

Bola shaxsidagi Deviant va deviatsiya tushunchalari axloqni me'yoriy ortiq yoki me'yordanko'p og'ishgan axloqiy xususiyat sifatida aniqlaganda quyudagilarni esda saqlash kerakki, xar bir ijtimoiy me'yorlar o'zgarishi va takrorlamas bolishini. Bu, o'z navbatida, biz pedagog va psixologlardan boy tajribani talab qiladi. Shubhasiz, deviant axloq - bu har qanday me'yorlarni emas, balki ushbu jamiyat uchun va ayni shu vaqtda birmuncha muqim bo'lgan ijtimoiy me'yorlarnigina buzilishi bilan tavsiflanadigan hodisadir.

Shaxsning va deviant xatti xarakati va axloqiy ko'rinishlari, uning namoyon bo'lishidagi muhim jarayonlarni boshqa bir odamlar tomonidan ijobiy yoki salbiy baholanishini ko'rishimiz mumkin. Salbiy yoki ijobiy baho jamoatchilikning turli muhokamalari yoki ijtimoiy cheklovlarga, shu jumladan, jinoiy yoki aksincha ma'muriy jazo shakli ko'rinishida namoyon bo'lishi mumkin. Dastavval, sanksiyalar istalmagan axloqning oldini olish vazifasini bajaradi.

Masalan, jazo muddatini o'tab, "me'yoriy" tushunchasini anglagan va hayotga qaytgan odamning moslashuvdagi qiyinchiliklarida biz bu xolatni yaqol ko'rishimiz mumkin. Insonning mavjud xatti harakatlarini tuzatish orqali yangi hayot boshlashga intilishi, extiyojlarini ortishi ko'pincha atrofdagi mavjud odamlarning yoki jamiyatning ishonmasligi, ularni rad etilishlari natijasida tubdan o'zgaradi. Deviant (giyohvand, jinoyatchi, o'z-o'zini o'ldiruvchi va h.k.) tamg'asi sekin-asta deviant barobarlikni (o'z-o'zini qis qilishni) shakllantiradi. Shunday qilib, axmoqona shuxrat xavfli yakkalanishni kuchaytiradi, ijobiy o'zgarishlarga to'sqinlik qiladi va deviant axloqning takrorlanishini chaqiradi.

Deviant axloq o'zining eng keyingi ko'rinishlarida shaxs va uning atrofdagilari uchun bevosita xavf tug'diradi, masalan, suitsidal axloq, zo'ravonlik jinoyatlari, "og'ir" giyohvand moddalar iste'mol qilish. Zararning psixologik markeri o'sha odamning o'zi yoki uning atrofidagilarning aziyat chekishidir.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki deviant xulqning yoki og'ishgan xulqning xar qanday ko'rinishiga moyil bo'lgan shaxslar jamiyatni tubdan yangilashni maqsad

qiladilar, bu esa og'ishgan xulqning xususiyatlaridan biri bo'lgan jamiyat meyorlariga zid xatti-harakatlarda namoyon bo'ladi. Ana u endi tibbiy me'yorlar chegarasida ko'rib chiqiladi. U garchi mutaxassislar tomonidan kasallik yoki patologik xususiyatga ega deb qaralsa ham aslini olganda psixik kasalliklarning patologik holat bilan tenglashtiriloqda bunga sabba ruhiy buzulishlar va ruhiy tazyiqlar sabab bo'ladi. Psixik parokandalik holida psixik kasal odamning patologik axloqiga o'rin bor.

Patologik axloq kasallik holati ta'siri ostida shaxsning o'z harakatlarini anglash va nazorat qilish qobiliyati ahamiyatli tarzda pasayishini nazarda tutadi. Bugungi kunda yuqorida aytib o'tilgan keltirilgan fikrlar ayni damda jamiyatimizda kezib yurupti ularni tuzatish va kelib chiqaruvchi oqibatlarini oldini olish uchun barcha mutaxassislar birgalikda xarakat qila olishimiz lozim. Shunday qilib, og'ishgan xulqli shaxs "sog'liq - kasallik oldi - kasallik" psixopatologik o'qida istalgan joyni egallashi mumkin. Shuning uchun ham jamiyat qonun qoidalari biz mutaxasislarga mana shunday meyorlarni anglash va ijobiy hal etish masalasini dolzarb masala ekanligini takidlamaqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Kamolova, A., & Ergasheva, G. S. Q. (2022). Yosh avlodni tarbiyalashda xalq pedagogikasini manbalarining o'rganishning o'rganishning ilmiy-nazariy asoslari. *Science and Education*, 3(12), 590-592.
2. Nishonova, M. Y., & Kamolova, A. O. (2021). O'SMIRLARGA HUQUQIY BILIM BERISHDA KEYS STADI TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH. *Экономика и социум*, (8 (87)), 42-45.
3. Azizxodjaeva N.N. Voprosq podgotovki uchitelya v sisteme neprerqvnogo pedagogicheskogo obrazovaniya. -T.: TGPI, 1995. -64 s.
4. Kamolova, A. O. Q., & Husaynova, S. I. (2023). O'smirlar o'rtasida axloqsizlikni oldini olishda pedagogik faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari. *Science and Education*, 4(2), 969-972.
5. Ziyonet